

LAAT ZE LIEVER THUISBLIJVEN

OPKOMST, DELIBERATIEVE DEMOCRATIE EN LEGITIMITEIT

Bachelorproject Politicologie
Deelproject Politieke Filosofie
Docent: Mr. Dr. R.J.G. Claassen
Student: P.W. Post – 0919780
p.w.post@umail.leidenuniv.nl

Den Haag, 18-6-2012
Aantal woorden: 8300

Inhoudsopgave

1. Inleiding	Pagina 3
2. Legitimiteit en opkomst	Pagina 5
3. Deliberatieve democratie: wondermiddel of utopie?	
<u>3.1. - Legitimiteit en deliberatie</u>	Pagina 8
<u>3.2. - De kritiek</u>	Pagina 11
4. Het verband tussen opkomst en deliberatieve democratie	
<u>4.1. – Differentiatie van het electoraat</u>	Pagina 14
<u>4.2. – Het verhogen van de opkomst</u>	Pagina 17
<u>4.3. – Het verkleinen van het electoraat</u>	Pagina 18
5. Sleutelen aan opkomst	
<u>5.1. Normatieve legitimiteit</u>	Pagina 20
<u>5.2. Descriptieve legitimiteit</u>	Pagina 22
6. Conclusies	Pagina 23
7. Bibliografie	Pagina 26

1. Inleiding

In lange rijen wachten kiezers voor het stemlokaal om een stem uit te brengen. Tevreden zullen journalistiek en politiek dezelfde avond concluderen dat het electoraat opnieuw in groten getale is komen opdagen. Er zal gewezen worden op de sterke band tussen burgers en democratie. Als de opkomst onverhoopt toch tegenvalt, benadrukken analyses het gebrekkige burgerschap van de thuisblijvers en zetten onheilsprofeten vraagtekens bij de gezondheid van de democratie. Luidkeels wordt geroepen om maatregelen die ervoor moeten zorgen dat er bij de volgende verkiezingen niet opnieuw grote delen van het electoraat geen *acte de présence* geven op het feest der democratie.

Maar het ideaal van de één is niet het ideaal van de ander. In het kielzog van Jürgen Habermas betogen verschillende politiek filosofen dat het concept van aggregatieve democratie, een verkiezing als een optelmachine van deelbelangen, een te beperkte visie biedt. Legitimiteit ontspringt niet uit de aggregatie van stemmen, maar ontstaat pas als er in deliberatieve bijeenkomsten plaats is voor Habermas' *bessere Argument* (1975, 108; zie ook Manin 1987). Doelstelling moet immers zijn om te komen tot een beslissing in het algemeen belang, en dat kan alleen als allen hun deelbelangen opzij zetten voor de *volonté generale* zoals Rousseau dat voor ogen had.

Als mensen in een discussie over hun schaduw heen springen en zij op die manier deelbelangen aan de kant schuiven ten faveure van de publieke zaak, komen meer afgewogen beslissingen tot stand. De sleutel daartoe ligt in deliberatie. De ideale burger is niet zozeer iemand die braaf gaat stemmen, maar veelal iemand die na afdoende deliberatie tot een keuze komt. De vraag blijft bestaan of een dergelijke lezing van democratie wel realistisch is in moderne miljoenenstaten. Is de deliberatieve democratie niet slechts een artefact van de klassieke oudheid (cf. Constants onderscheid tussen klassieke en moderne vrijheid, zie 1988 [1819], pp. 309-328 en 2003 [1815])?

Op het eerste gezicht lijkt de achtergrond van de aandacht voor opkomst te verschillen van die van de aandacht voor deliberatieve democratie, maar eigenlijk is het op een cruciaal aspect overeenkomstig. De basis van de academische interesse is namelijk in beide gevallen het vergroten van legitimiteit, dan wel door middel van een hogere opkomst, dan wel via deliberatie. Ondanks deze overeenkomst lijkt er ook sprake te zijn van een tegenstrijdigheid, omdat legitimiteit enerzijds in een zo groot

mogelijk aantal beslissingnemers wordt gezocht, terwijl anderzijds deliberatie wordt gezien als een cruciale voorwaarde om te komen tot legitieme beslissingen. Er is sprake van verschillende en tegengestelde concepties van legitimiteit, hetgeen een nadere analyse in deze scriptie interessant maakt.

Het zijn juist praktische zaken zoals het schaalprobleem van deliberatieve democratie (zie Parkinson 2006), samen te vatten als het vraagstuk van het samenbrengen van grote groepen om gezamenlijk te delibereren, die de basis vormen voor grote kritiek en kreten van praktische onhaalbaarheid. Dat is in relatie tot het verhogen van opkomst uitermate interessant, want als het nu al moeilijk is om een deliberatieve democratie te construeren, lijkt dit probleem alleen maar te verergeren door een hoge opkomst. Bovendien rijst de vraag of het aanmoedigen van de huidige thuisblijvers er niet voor zorgt dat een groter gedeelte van de kiezers niet gedelibereerd heeft. Zo bezien zou het verhogen van de opkomst legitimiteit kunnen verminderen.

Ondanks de aandacht voor beide onderzoeksvelden en de vergelijkbare achterliggende gedachte, is de relatie tussen opkomst en deliberatieve democratie een onbeschreven vel. Deze paradox is echter hoogst belangwekkend, omdat het raakt aan het fundament van ons begrip van democratische legitimiteit. Waarin schuilt immers de waarheid: in de irrationaliteit van meerderheidsbeslissingen die blijkt uit het Arrow-theorema, of in de begerenswaardigheid van een oneindig groot electoraat die volgt uit het Condorcet-theorema?

Het is dan ook cruciaal om op zoek te gaan naar een antwoord op de vraag: wat is de relatie tussen opkomst, deliberatie en democratische legitimiteit? Juist een analyse van deze relatie kan een licht werpen op de wenselijkheid van een hoge opkomst. Het betreden van dit ongerepte gebied kan bijdragen aan de kracht van de politiek filosofische theorie en een antwoord heeft bovendien belangrijke praktische consequenties, aangezien het een reden kan vormen om over te gaan tot stembevorderende maatregelen, waarvan de meest verstrekkende de stemplicht is, of om juist een deliberatieve democratie te stimuleren.

In het vervolg van deze scriptie zal betoogd worden voor het loslaten van de eenzijdige focus van bijvoorbeeld Lijphart (1997) op een hoge opkomst en deze te verruilen voor het aanmoedigen van deliberatie. Allereerst wordt daartoe bekeken welke redenen er bestaan om een hoge opkomst te bevorderen. Vervolgens zal zowel de

praktische haalbaarheid, als de politiek filosofische wenselijkheid van deliberatieve democratie besproken worden. Tot slot zal de conclusie volgen uit een analyse van het verband tussen beide concepten.

2. Legitimiteit en opkomst

Om goed te begrijpen wat precies het verband is tussen opkomst en legitimiteit, is het nuttig om allereerst nader in te gaan op het concept legitimiteit. Een onderscheid kan worden gemaakt tussen descriptieve en normatieve definities (zie Peter 2009, 56-57). Webers descriptieve beschrijving stoelt op het *Legitimitätsglaube* van burgers, dat kan worden teruggevoerd op traditie, charisma of vertrouwen in de wet. Tegenover deze definitie staan diverse definities die in ogenschouw nemen hoe het zou moeten zijn. Een descriptieve visie zorgt ervoor dat ieder regime als legitiem kan worden bestempeld, ook de niet-democratische varianten. Een normatieve opvatting baseert legitimiteit in zekere zin op de 'juistheid' van een regime en haar beslissingen. In deze scriptie wordt niet één definitie aangehouden, maar wordt gekeken naar de effecten van opkomstverhoging en deliberatie op zowel descriptieve als normatieve legitimiteit.

Gesteld wordt dat opkomst juist met het oog op legitimiteit moet worden opgestuwd. De crux van dat idee is dat de voorkeuren van de meerderheid centraal (moeten) staan in een representatieve democratie. Als er sprake is van een lage opkomst, rijzen er twijfels over de weergave van de meerderheidswil (democratie vervult zijn functie als aggregatiemiddel dan niet afdoende) en daarmee over de legitimiteit van de beslissingen die uiteindelijk worden genomen door de volksvertegenwoordiging, omdat die op incomplete informatie over de voorkeuren van het electoraat berusten (zie voor een dergelijke redenering Hill 2006, 209; vergelijk ook Birch 2009, 45-48). Op deze gedachtegang zijn de pleidooien voor de stemplicht en andere stembevorderende maatregelen gebaseerd.

Binnen de politieke theorie is het daarom gangbaar dat een hoge opkomst wordt beschouwd als wenselijk. Daarvoor bestaan uiteenlopende redenen, waaronder de relatieve oververtegenwoordiging van bepaalde groepen die vaak optreedt bij een lage opkomst en de zwakke band tussen burger en politiek die zou blijken uit het thuisblijven van het electoraat (Franklin 2004, 1-2), maar het meest fundamenteel is het argument

dat een lage opkomst zorgt voor verminderde legitimiteit van beslissingen (Franklin 2004, 1-2; Hill 2002, 438). De uiterste gevolgtrekking van dergelijke argumenten is het invoeren van een stemplicht, waar onder andere Lijphart (1997) en Hill (2002) voor pleiten.

Het Condorcet-theorema biedt net als de gebrekkige weergave van de meerderheidswil een onderbouwing voor het tegengaan van dalende opkomsten bij verkiezingen en vormt daarnaast een fundament van de massademocratie. Dit theorema houdt namelijk in dat het optimale electoraat oneindig groot is wanneer een keuze gemaakt moet worden tussen een correcte en een incorrecte optie, omdat iedere extra kiezer er voor zorgt dat de kans groter wordt dat de correcte optie gekozen wordt (Condorcet 1785). Daarvoor is vereist dat de kans dat een kiezer correct kiest groter dan de helft is. Er zijn vraagtekens te zetten zijn bij de praktische toepassing van deze bevinding, omdat er geen objectieve toets bestaat voor de correctheid van opties en keuzes bovendien veelal worden gemaakt tussen meer dan twee opties, hetgeen een beperking is die door Condorcet zelf is erkend en beschreven – de zogenoemde Condorcetparadox (zie Condorcet 1785 en Gehrlein 1983). Ondanks deze beperkingen vormt het theorema een fundament van de stelling dat een lage opkomst de legitimiteit van democratische beslissingen aantast.

Nu hoeft de meerderheidswil niet per se onwaarschijnlijk te worden weergegeven bij een niet-volledige opkomst. Het is immers mogelijk dat de burgers die geen stem hebben uitgebracht geen voorkeur hebben, zodat hun absentie geen gevolgen heeft voor de weergave van de totale preferenties. Ook kan de groep kiezers die heeft gestemd een perfecte uitsnede vormen van de voorkeuren van de totale populatie. Uit de empirie blijkt echter juist dat bepaalde groepen sterk oververtegenwoordigd zijn bij de groep thuisblijvers, zoals etnische minderheden en de sociaaleconomische onderklasse (Teixeira 1992, 58-102).

Omdat aan te nemen valt dat deze groepen qua voorkeuren afwijken van andere groepen, lijken de twijfels over de weergave van de meerderheidswil wel degelijk gegrond. Het gaat dus niet alleen om lage opkomst, maar ook om ongelijke opkomst. Het is juist de notie dat alle groepen vertegenwoordigd moeten zijn in het beslissingsproces waarop de liberale steun voor meer opkomst is gebaseerd: de noodzakelijke pluraliteit aan visies die een beslissing beter maakt, ook als uiteindelijk

niet iedereen zijn zin krijgt. Bij een bijzonder ongelijke opkomst mist wellicht *input* van bepaalde groepen en ontbreekt daarmee de gewenste pluraliteit.

Saunders (2011, 318) heeft echter het gelijk aan zijn zijde als hij stelt dat het onduidelijk is hoe een stemplicht voor een hogere legitimiteit kan zorgen. Ten eerste vormt een stemplicht geen reden om aan te nemen dat het *Legitimitätsglaube* van burgers groter wordt, zodat descriptieve legitimiteit niet toeneemt. Sterker nog, er bestaat een kans dat een stemplicht zal stuiten op sterke tegenstand van burgers die in principe positief staan tegenover het idee dat stemmen een burgerplicht is, maar die tegen overheidsdwang zijn (Watson & Tami 2001). Deze afname van de descriptieve legitimiteit treedt alleen op als de stemplicht zelf als illegitiem wordt beschouwd, maar feit blijft dat er geen enkele reden bestaat om aan te nemen dat de legitimiteit descriptief gezien toeneemt.

Ten tweede is het plausibel om te veronderstellen dat een stemplicht juist kiezers naar de stembus gidst die thuisbleven vanwege gebrek aan interesse. Deze groep burgers lijkt legitimiteit in haar normatieve betekenis te ondermijnen, omdat de kans dat zij een *random vote* (een stem die niet op politiek relevante overwegingen, maar op toevalligheden gebaseerd is) uitbrengen, waarschijnlijk groter is dan bij de kiezers die ook zonder stemplicht op komen dagen. Er is voor de groep die al ging blijkbaar een bepaalde beweegreden om te stemmen, terwijl die ontbreekt voor de groep die wegens de stemplicht gaat. Daarom is het aannemelijk dat de laatste groep vaker een *random vote* uitbrengt.

In Australië, waar een stemplicht bestaat, wordt gevreesd voor de invloed van *donkey votes*, stemmen die louter gebaseerd zijn op de positie van een kandidaat op een alfabetisch gerangschikt stembiljet. Uit onderzoek blijkt dat er daadwerkelijk een effect bestaat van de beginletter van een kandidaat op het aantal verkregen stemmen (Krosnick & Miller, 1998). Deze en andere *random votes* verminderen de legitimiteit van uitslagen, omdat zij ervoor zorgen dat de voorkeuren van kiezers slechter worden vertaald in een verkiezingsuitslag (Birch 2009, 48). De legitimiteit in haar normatieve betekenis neemt dan af, terwijl de oorspronkelijke gedachte van de stemplicht juist is dat die toeneemt.

Al met al lijkt vooralsnog duidelijk dat een onvolledige opkomst gegeven een zekere conceptie een legitimiteitsprobleem schept en dat hoe lager de opkomst is, hoe

groter dat probleem wordt. Er bestaat overeenstemming over het problematische karakter, maar niet over de te volgen koers richting een oplossing. Benadrukt dient te worden dat stembevorderende maatregelen, waaronder de stemplicht, geenszins een remedie vormen (in het licht van legitimiteitvergroting althans), maar veelal het probleem kunnen verergeren. De neiging die in de politicologie bestaat om *rücksichtslos* te pleiten voor het verhogen van de opkomst moet dan ook met de grootst mogelijke omzichtigheid worden behandeld. De vraag blijft hoe dan ook hoe de legitimiteit van democratische beslissingen kan worden gegarandeerd en versterkt.

3. Deliberatieve democratie: wondermiddel of utopie?

3.1. LEGITIMITEIT EN DELIBERATIE

Niet alleen de auteurs die over opkomst schrijven, maar ook andere wetenschappers maken zich zorgen over de legitimiteit van democratische beslissingen. De kern van de bezwaren die de voorstanders van deliberatieve democratie hebben tegen aggregatieve democratie kan worden gevonden in de vrees voor verminderde legitimiteit als deliberatie ontbreekt. De zoektocht naar legitimiteitsverbetering is dan ook een plausibele verklaring voor de brede academische belangstelling en geestdrift waarop de deliberatieve democratie zich kan verheugen (zo groot zelfs dat Mutz (2008, 535) stelt dat het moeilijk is om het huidige academische enthousiasme voor deliberatie te overdrijven).

De facto vormt de deliberatieve democratie een vorm van verzet tegen de (liberale) gedachte dat legitimiteit ontspringt uit niet meer dan een eenvoudige optelsom van deelbelangen. De bekendste moderne proponent van deliberatieve democratie, Jürgen Habermas, stelt dat niet slechts deze deelbelangen moeten worden gewogen, maar dat het cruciaal is dat ook de overwegingen van burgers worden gehoord, een gedachte die onder andere navolging vindt in het werk van Cohen (1998, 222). Het deliberatieve proces is niet zozeer een aggregatiemiddel, maar is ook vormend voor de preferenties van burgers en bevordert waarheidsvinding. Legitimiteit ontspringt niet vanuit aggregatie, maar berust op dit proces van publieke deliberatie (Manin 1987).

Naast het onderscheid tussen deliberatieve en aggregatieve democratie kan een onderscheid worden gemaakt tussen directe en representatieve democratie. Hoewel

deliberatieve democratie in het klassieke Atheense model samenviel met directe democratie, kan deliberatie ook samengaan met representatieve democratie. Naar mijn mening ligt een werkbaar model tegenwoordig tussen directe en representatieve democratie in, omdat dat aan de ene kant ruimte laat voor delegatie van politieke taken, maar aan de andere kant wel politieke activiteit van alle burgers verwacht – niet alleen een stem, maar ook de achterliggende overwegingen worden van belang geacht. In deze scriptie wordt daarom uitgegaan van een deliberatieve democratie waarin daadwerkelijk door burgers wordt gedelibereerd.

Voor Habermas staat centraal dat voorkomen moet worden dat deelbelangen de boventoon voeren en het algemeen belang ondergesneeuwd raakt. Hij hecht grote waarde aan argumenten en discussie als middelen om te voorkomen dat dat gebeurt, waarmee hij in de voetsporen treedt van filosofen als Rousseau en J.S. Mill. Ook voor hen was een proces van publieke discussie en debat onontbeerlijk om het eigenbelang te verdrijven uit de achterhoofden van burgers ten faveure van het algemeen belang. Aan deliberatieve democratie ligt dan ook een volslagen andere legitimiteitsvisie ten grondslag, namelijk dat niet het meerderheidsbelang, maar het algemeen belang centraal moet staan om een legitieme beslissing te verkrijgen.

De manier van stemmen die J.S. Mill voorstaat vormt een veelzeggende illustratie van de andere focus die gelegd wordt. Stemmen is lang niet altijd een door het kiesgeheim beschermde handeling geweest, en bijvoorbeeld Mill betoogde ook om het een publieke handeling te houden (zie J.S. Mill 2002 [1861], pp. 132-133 en Ackerman & Fishkin 2002, 129; zie ook Arendt's (1958) ideeën over handelen (*action*) in de politiek als publieke actie). Dat betoog had ten doel om het prevaleren van het eigenbelang te voorkomen: als er vreemde ogen meekijken, bedenkt men zich wel om het algemeen belang geen voorrang te geven. De overgang naar de *Australian ballot* (genoemd naar het land waar de geheime stem het eerst werd ingevoerd) is dan ook veelzeggend voor de prioriteitsverandering van verkiezingen: van een zoektocht naar een oplossing in het algemeen belang naar een articulatie van individuele aangelegenheden.

Naast de focus op het algemeen belang in plaats van het meerderheidsbelang, is er nog een belangrijk tweede facet van de deliberatieve legitimiteitsvisie dat verschilt met die van de aggregatieve democratie. Gesteld wordt dat als kennis een grotere rol

heeft gespeeld in het beslissingsproces, de legitimiteit van die beslissing hoger is. Volgens theoretici als Fearon (1998) stijgt de morele kwaliteit als een beslissing meer op wetenschappelijke kennis gebaseerd is. Zij zijn daarom voorstander van een deliberatieve democratie, omdat daarin kennis, onpartijdigheid en rationaliteit minder belemmerd worden – deliberatieve democratie heeft zodoende epistemische waarde.

Het gevolg van deze andere visie op legitimiteit is een pleidooi van onder meer Habermas voor van een institutionele opzet waarin een inclusief proces van meningsvorming gegarandeerd is (1996, 300; 2008, 103) en waarin idealiter het *bessere Argument* wint (1975, 108). De gedachte hierachter is dat na afdoende deliberatie een rationeel onderbouwde beslissing tot stand komt, die kan rekenen op brede steun en van voldoende kwaliteit is (Habermas 1996, 304). Omdat deze beslissing het algemeen belang beter weergeeft en sterker gebaseerd is op kennis dan beslissingen zonder deliberatie, zou de legitimiteit groter zijn.

Als aangenomen wordt dat een beslissing in legitimiteit toeneemt naarmate deze in sterkere mate het algemeen belang weergeeft en meer op kennis gebaseerd is, is de werkelijke vraag die in het geding is hoe deliberatie daarvoor precies kan zorgen. Een proces van discussie en debat kan op meerdere manieren hiertoe leiden. Ten eerste kunnen mensen die een bepaalde preferentie hadden, aangezet worden om ook de argumenten van andere burgers in ogenschouw te nemen en wetenschappelijke kennis te betrekken in hun beslissing. De onpartijdige aard van de deliberatieve bijeenkomst, de zoektocht naar de waarheid die in het karakter van het concept besloten ligt, zorgt er bovendien voor dat deelnemers het algemeen belang voorrang zullen geven.

Daarnaast kan, ten tweede, een groep indifferente burgers worden overtuigd om ook deel te nemen. Aan te nemen valt dat juist deze groep het moeilijkst te bereiken is, want waarom zouden zij überhaupt deelnemen aan de deliberatieve bijeenkomsten? Daar staat tegenover dat er doorsijpeleffecten kunnen optreden, oftewel dat de aandacht voor de publieke zaak die het gevolg is van het delibereren ertoe leidt dat ook deze groep zich verdiept in publieke zaken (een soortgelijk effect verwachten Ackerman en Fishkin, zie p. 148 e.v.). Het aantal *random votes* dat zorgt voor verstoring van de weergave van de volkswil, neemt dan naar alle waarschijnlijkheid af.

De ideeën over een ideale deliberatieve democratie delen volgens Parkinson (2006, 3) twee kernelementen, namelijk allereerst dat het discussiëren tussen mensen

onderling centraal staat en ten tweede dat het geven van een mening een openbare handeling betreft (terwijl stemmen een privéhandeling is). Peter (2009, 37-38) signaleert soortgelijke hoofdkenmerken, maar benadrukt daarnaast het belang van gelijkheid. Daarmee wordt niet alleen bedoeld dat ieders bijdrage in de discussie louter wordt beoordeeld op de merites van zijn argument (en niet op persoonlijke kenmerken), maar ook dat eenieder gelijkelijk deel kan nemen in publieke deliberatie over onderwerpen waar zij een persoonlijk belang bij hebben.

De theorieën van Rousseau, J.S. Mill en Habermas vinden weerklank in recente ideeën, zoals bijvoorbeeld het voorstel van Ackerman en Fishkin (2002) om een *deliberation day* in te stellen, voorafgaand aan nationale verkiezingen in Amerika. Ook hier is het achterliggende motief dat alleen na afdoende deliberatie beslissingen kunnen worden genomen die het algemeen belang in ogenschouw nemen en gebaseerd zijn op wetenschappelijke kennis. Ackerman en Fishkin verwachten niet alleen dat een dergelijke dag zal zorgen voor een beter geïnformeerd electoraat bij de verkiezingen, maar ook dat deze dag een stimulus zal vormen voor publieke discussie en politieke interesse als er geen verkiezingen in aantocht zijn. In feite moet de *deliberation day* ervoor zorgen dat mensen niet alleen stemmen voor wie er in het parlement komt, maar vooral voor wat er uit het parlement komt.

3.2. DE KRITIEK

De eis dat mensen deel kunnen nemen aan een discussie over onderwerpen die hen persoonlijk aangaan werpt een praktisch dilemma op. Hoe moet immers bepaald worden wie een persoonlijk belang hebben bij een onderwerp (Parkinson 2006, 5), en daarom betrokken moeten worden bij het delibereren? Vaak is onduidelijk waar precies de grens moet worden getrokken. Bovendien zijn er situaties voor te stellen waarbij bijna iedere wereldburger belanghebbend is, zoals de verkiezing van de president van de Verenigde Staten. De eis dat iedere belanghebbende betrokken wordt bij het delibereren lijkt misschien mooi in de ivoren toren van de filosoof, maar is in 'de echte wereld' niet te implementeren.

Toch zijn dergelijke problemen naar mijn mening niet fundamenteel. Het zijn praktische tegenwerpingen die absoluut steekhoudend zijn, maar ze doen niets af aan kern van de deliberatieve gedachte. In principe blijft de (theoretische) wenselijkheid van

deliberatie, namelijk de epistemische waarde van een heropleving van Habermas' publieke sfeer, ongedeerd door dergelijke betogen, omdat de betogen slechts gericht zijn op de praktische uitvoerbaarheid. Als bovendien soepeler wordt omgegaan met de eis dat alle belanghebbenden gezamenlijk delibereren, missen deze punten zelfs volledig hun doel. Als slechts als voorwaarde wordt gesteld dat iedere belanghebbende in de gelegenheid wordt gesteld om te delibereren (maar niet per se in één groep, maar verdeeld over meerdere groepen), verliest het schaalprobleem bijvoorbeeld zijn urgentie.

Opgeworpen kan worden dat de eenvoudigste oplossing voor de praktische problemen is om te kiezen voor het delegeren van de deliberatieve taak, zoals bijvoorbeeld Parkinson (2006, 151) betoogt. Dusdanige voorstellen lijken sterk op de huidige situatie van de democratie en vormen zodoende geen remedie voor de euvels in de status quo die het gevolg zijn van ondoordacht stemmen, namelijk een gebrekkige gerichtheid op het algemeen belang en een karige rol voor rationaliteit in de politiek. Door ervoor te zorgen dat een groter gedeelte van de kiezers zelf heeft gedelibereerd, komt idealiter een vertegenwoordigend orgaan tot stand dat sterker gericht is op het algemeen belang en zich meer laat leiden door kennis dan door de waan van de dag. Doordat de grotere mate van deliberatie waarschijnlijk politieke interesse zal aanwakkeren (zoals ook Ackerman en Fishkin (2002) verwachten), ziet het electoraat daar bovendien strenger op toe. Om de vruchten van een deliberatief systeem te plukken, moeten de problemen bij de wortel worden aangepakt – niet bij het parlement, maar bij de kiezer.

Essentiëler en relevanter dan deze praktische zaken zijn de vraagtekens die gezet kunnen worden bij de geschiktheid van mensen om te delibereren. Parkinson (2006) vraagt zich mijns inziens terecht af of het reëel is om te verwachten dat mensen met radicaal verschillende ideeën met open vizier zullen overleggen over de te nemen beslissingen en daarbij daadwerkelijk soms overtuigd zullen worden door mensen met een andere mening. De gedachte dat mensen de kracht van *the better argument* zullen laten gelden is mooi, maar de dagelijkse gang van zaken is vele malen weerbarstiger. Wanneer is het voor het laatst voorgekomen dat een politicus ruitelijk toegaf dat zijn opponent inderdaad een betere oplossing voorstelt?

Toch zijn de vooruitzichten op open discussies rooskleuriger dan het bekijken

van een willekeurig parlementair debat doet vermoeden. Parlementariërs zitten veelal gevangen in partijdiscipline. Normale burgers kunnen onbevangen luisteren naar voorstellen van andere burgers. De juiste vraag is daarom niet wanneer een politicus voor het laatst zijn ongelijk toegaf, maar wanneer we voor het laatst een burger hebben gehoord die dat deed. Het gebrek aan dergelijke ervaringen is naar mijn mening vooral gelegen in het ontbreken van politieke discussie op het scherpst van de snede. Er wordt dan wel gediscussieerd tijdens allerhande talkshows op televisie, maar veelal gehaast en oppervlakkig. In het dagelijkse leven ontbreken zelfs dergelijke lichtzinnige discussies. Juist dit totale gebrek aan diepgravende discussies kan bestreden worden door de implementatie van ideeën als de *deliberation day* (Ackerman en Fishkin 2002).

Dat ook niet-politici niet eenvoudig van hun mening afstappen mag een feit zijn, maar er bestaan wel degelijk mogelijkheden om andere mensen te overtuigen. Daarbij ligt een cruciale rol voor het decor en de gespreksleiding van de deliberatieve bijeenkomst. Bovendien hoeft zelfs onwil om overtuigd te worden niet per definitie het einde te betekenen van de pogingen van de deliberatieve democratie om de legitimiteit van democratische beslissingen te verhogen. De waarde van deliberatie is namelijk niet per se te vinden in het ontdekken van de ideale oplossing, maar ligt ook in de bewustwording van burgers. Het horen van tegenwerpingen kan er immers ook voor zorgen dat het eigen argument een sterkere onderbouwing verkrijgt – juist van tegen de stroom inzwemmen word je sterker. Belangrijkste is dat burgers niet, zoals J.S. Mill vreesde met grote vreeze, kiezen op grond van *'interest, pleasure or caprice'* (2002 [1861], 207).

Voorts wordt vaak op grond van andere redenen getwijfeld aan de geschiktheid van mensen om te delibereren. Men zou kunnen opwerpen dat sommige mensen simpelweg te weinig intelligent en te ongeïnteresseerd zijn om deel te nemen aan een beslissingsproces. In feite valt dit argument terug te voeren op Plato, die al betoogde om politieke taken uit de handen van het volk te nemen en toe te kennen aan koning-filosofen, omdat die beter geschikt zouden zijn om te besturen. Zeker gezien de complexiteit van bepaalde zaken, is de angst voor een gebrek aan begrip niet ongegrond. Bovendien zou de gebrekkige intelligentie van sommige burgers een kans kunnen vormen voor retorici, die hen voor hun karretje kunnen spannen.

Daar zou ik tegenover willen stellen dat juist een deliberatief systeem kan

zorgen voor meer politieke kennis bij burgers, zodat zij minder vatbaar zijn voor retorische trucjes in de vorm van campagnepropaganda. De bedenkers van *deliberation day* hopen bijvoorbeeld dat burgers minder beïnvloedbaar zijn door slagzinnen, campagnespotjes en andere politieke reclame, als zij tijdens de dag in aanraking komen met neutrale informatie over het reilen en zeilen van het land. Daarnaast kan het inschakelen van experts bij deliberatieve bijeenkomsten soelaas bieden voor het gebrek aan kennis. Juist de inbreng van bijvoorbeeld wetenschappers past immers uitstekend binnen het model van deliberatieve democratie, dat de nadruk legt op onpartijdigheid, rationaliteit en kennis. Toch kan niet ontkend worden dat er waarschijnlijk altijd een groep zal blijven bestaan die het ofwel aan intelligentie, ofwel aan interesse ontbreekt. Dat is een feit waarmee voorstanders van een deliberatief systeem moeten zien om te gaan, maar dat net zo goed opgaat voor de aggregatieve democratie.

Al met al toont de kritiek op de deliberatieve democratie dat er praktische haken en ogen zitten aan het concept. Zoals ook Ryfe (2005) laat zien, bestaan er evenwel verschillende overtuigende reacties op de praktische problemen van de deliberatieve democratie en de veronderstelde onwilligheid en ongeschiktheid van mensen om te delibereren. Als aan die bezwaren tegemoet wordt gekomen, blijft de theorie van de deliberatieve democratie onmiskenbaar krachtig, omdat het erkent dat niet louter een stem, maar eerder authentieke deliberatie legitimiteit verschaft en een grotere rol in het democratische proces toekent aan rationaliteit.

4. Het verband tussen opkomst en deliberatie

4.1. DIFFERENTIATIE VAN HET ELECTORAAT

Focus van deze scriptie is het verkennen van de verhouding tussen opkomst en deliberatieve democratie. Duidelijk is geworden dat de achtergrond van steun voor zowel opkomst als deliberatieve democratie op het eerste gezicht hetzelfde lijkt, maar dat absoluut niet is, omdat er verschillende concepties van legitimiteit gehanteerd worden. Deliberatieve democratie stelt echter kwaliteit boven kwantiteit, in de zin dat het voor legitimiteit belangrijker wordt geacht dat een substantieel gedeelte van het electoraat zich bewust bezig heeft gehouden met de toekomst van het land, dan dat daadwerkelijk ieder individu (al dan niet voorbereid) gaat stemmen. Onduidelijk blijft

welke gevolgen het heeft voor de doelstelling van volledige opkomst als als assumptie wordt gesteld dat legitimiteit inderdaad berust op deliberatie – anders gezegd, of er sprake is van een tegenstrijdigheid die ervoor zorgt dat kwaliteit kwantiteit uitsluit en er een keuze gemaakt moet worden tussen de doelstelling van een volledige opkomst en deliberatieve democratie.

Het Condorcet-theorema vormt een legitimering voor de massademocratie en een reden voor het wensen van een hoge opkomst. Dit theorema gaat er immers vanuit dat iedere extra beslissingsnemer de waarschijnlijkheid vergroot dat de correcte beslissing wordt genomen, mits er een kans bestaat van meer dan de helft dat een individu de correcte beslissing neemt (Condorcet 1785). Het theorema berust volledig op de assumptie dat alle individuen een gelijke kans hebben op het nemen van een correcte beslissing, en dat de kans daarop groter is dan de helft. Mede door de twijfelachtige aanname van gelijke kansen stelde Duncan Black dat het theorema een '*truly [...] unpromising start*' vormt van de legitimering van democratie (1963, 163). Het biedt slechts een wankel fundament.

Het is juist met het oog op deliberatieve democratie veel logischer om te veronderstellen dat bepaalde individuen een grotere kans hebben op een correcte beslissing dan andere individuen. Een dergelijke veronderstelling leidt ertoe dat het Condorcet-theorema niet zozeer een aanleiding geeft om massademocratie en volledige opkomst te wensen, maar veelal een reden vormt om de groep die daadwerkelijk een kans van meer dan de helft op een correcte beslissing heeft naar de stembus te sturen. Als andere kiezers een kans hebben van minder dan de helft, vermindert hun stem de waarschijnlijkheid van een correcte beslissing juist.

Natuurlijk is het overigens onmogelijk om de correctheid van een beslissing te definiëren, omdat die afhangt van allerhande subjectieve overwegingen. Hoewel het verstandig is om dat in gedachten te houden, blijft het nuttig om het Condorcet-theorema te gebruiken. Als correct wordt gedefinieerd als een beslissing die gebaseerd is op wetenschappelijke kennis en gericht is op het algemeen belang, kan namelijk toch iets worden gezegd over de implicaties van een stem van een bepaalde kiezer voor de kans op een correcte beslissing.

Er bestaat een aantal redenen om aan te nemen dat een differentiatie van de kans op een correcte beslissing tussen kiezers inderdaad gerechtvaardigd is. De meest

relevante reden is het verschil in de mate van kennis en interesse die een kiezer bezit over de te nemen beslissingen. Kiezers die het nieuws volgen en deelnemen aan deliberatieve samenkomsten, kunnen redelijkerwijs geacht worden om meer kennis te bezitten over wat speelt in de politieke arena dan kiezers die zich niet of in mindere mate bezig houden met politiek. Op grond van deze kennis zijn zij beter in staat om een correcte beslissing te nemen, omdat zij meer factoren kunnen meenemen en afwegen bij het maken van hun stemkeuze.

Het werkt wellicht het beste om een en ander te verduidelijken met een voorbeeld. Stel dat er twee burgers bestaan die op alle relevante gebieden overeenkomen: ze zijn buren, even oud, even hoog opgeleid, hetzelfde salaris, onderdeel van dezelfde sociale klasse, enzovoorts. Er is echter een groot verschil in politieke interesse en kennis. Kiezer A is politiek geïnteresseerd, volgt het nieuws nauwgezet en bezoekt voorafgaand aan de verkiezingen verscheidene deliberatieve bijeenkomsten, waarna zij uiteindelijk haar stem bepaalt. Kiezer A is derhalve een toonbeeld van de ideale burger in het model van de deliberatieve democratie.

Kiezer B daarentegen is niet politiek geïnteresseerd en ontbeert iedere politieke kennis. Zij hoort tijdens een ontbijtprogramma op televisie dat er die dag verkiezingen worden gehouden en besluit toch maar te gaan stemmen (aangezien zij tijdens de dagelijkse wandeling met de hond langs het stembureau komt). Ze maakt een keuze voor een politicus die zij toevallig die ochtend voorbij heeft zien komen in het bewuste ontbijtprogramma, omdat die er zo betrouwbaar en daadkrachtig uitzag. Kiezer B is geen gedachtespinsel, maar de realiteit van de huidige aggregatieve democratie: zij is een voorbeeld van een *random voter*.

Uiteraard geeft een vergelijking tussen deze twee kiezers een enigszins gechargeerd beeld, maar het toont wel aan dat het niet realistisch is om te veronderstellen dat de kans op een correcte beslissing voor iedereen gelijk ligt. Dat zou hetzelfde zijn als veronderstellen dat een geblinddoekte amateur dezelfde kans heeft om in de roos te schieten als een Olympische boogschutter. Veel logischer is het om uit te gaan van een verband tussen deliberatie en de kans op een correcte beslissing. Dat heeft ingrijpende consequenties voor de toepassing van het Condorcet-theorema, omdat het niet langer automatisch betekent dat het ideale electoraat oneindig groot is (tenzij iedereen een kans van meer dan de helft bezit, wat onwaarschijnlijk is).

Deliberatie zorgt er bovendien niet alleen voor dat de kans groter wordt dat een kiezer de kennis bezit om een correcte beslissing te kunnen nemen, maar leidt er idealiter ook toe dat een kiezer een beslissing neemt in het algemeen belang. Dat betekent dat de kiezers die gedelibereerd hebben ook een grotere kans hebben op een correcte beslissing dan de kiezers met een vergelijkbaar niveau van politieke kennis, omdat zij zich niet laten leiden door hun eigen belangen. De gerichtheid op het algemeen belang vormt zodoende een andere reden om aan te nemen dat de kans op een correcte beslissing groter is voor mensen die gedelibereerd hebben. Differentiatie tussen de groep die gedelibereerd heeft en de groep die dat niet heeft gedaan, is al met al gepast.

4.2. HET VERHOGEN VAN DE OPKOMST

Door verschil te maken tussen de kans op een correcte beslissing verandert ons denken over opkomst op een essentieel punt, omdat het dwingt de hang naar volledige opkomst te heroverwegen. Als aangenomen wordt dat alleen een kiezer die gedelibereerd heeft zorgt voor een grotere kans op een correcte beslissing, is een hogere opkomst met het oog op legitimiteit alleen begeerlijk als er relatief meer mensen gaan stemmen die gedelibereerd hebben. Alleen deze groep zorgt immers voor een hogere legitimiteit. De gevolgen die deze vaststelling heeft voor ons denken over het verhogen van de opkomst zijn het eenvoudigst inzichtelijk te maken door het electoraat op grond van stemmen en delibereren in een situatie zonder stembevordering van overheidswege te verdelen in vier groepen (zie Tabel 1). Welke gevolgen zouden maatregelen die de opkomst verhogen, zoals een kleine financiële vergoeding of zelfs een stemplicht, hebben voor legitimiteit?

Het electoraat zonder stembevordering van overheidswege (Tabel 1)	Wel gestemd	Niet gestemd
Wel gedelibereerd	Groep A	Groep B
Niet gedelibereerd	Groep C	Groep D

Groep A is de ideaalgroep in het model van de deliberatieve democratie, aangezien zij zowel hebben gedelibereerd als gestemd. De stemmen van deze groep hebben van het electoraat gemiddeld de grootste kans om correct te zijn. Het verhogen

van de opkomst is alleen relevant voor de groepen die in de status quo niet gaan stemmen, namelijk groep B en D. Voor groep B geldt dat het wenselijk is dat zij gaan stemmen, omdat voor hen de kans op een correcte beslissing groot is. Als groep A groter wordt doordat meer leden van groep B beslissen om te gaan stemmen, stijgt de legitimiteit van de beslissing. Het is echter waarschijnlijk dat groep B verwaarloosbaar klein is, omdat het aannemelijk is dat mensen die veel tijd steken in het verwerven van informatie en het bezoeken van deliberatieve bijeenkomsten, überhaupt al gaan stemmen zonder de aanmoediging van stembevorderende maatregelen. Groep A wordt daarom waarschijnlijk niet noemenswaardig groter door stembevorderende maatregelen.

Aangezien duidelijk is dat er een gedeelte van het electoraat niet stemt in de status quo, en net betoogd is dat het onaannemelijk is dat deze sectie te vinden is in groep B, moeten deze kiesgerechtigde burgers wel te vinden zijn in groep D (de groep die niet heeft gedelibereerd en niet heeft gestemd). Als de stemverhogende maatregelen een prikkel vormen voor deze groep om te gaan stemmen, zodat groep C zowel absoluut als relatief groter wordt dan in de status quo, zorgt dat er niet voor dat legitimiteit stijgt, maar – anders dan vaak gedacht wordt – dat deze daalt.

Als een financiële beloning wordt ingesteld voor het uitbrengen van een stem, waardoor de opkomst substantieel stijgt, bestaat die stijging al met al waarschijnlijk uit burgers die niet hebben gedelibereerd (groep D). Daardoor wordt niet groep A, maar groep C veel omvangrijker, zodat de legitimiteit van de uiteindelijke beslissing daalt. Deze vaststelling zorgt ervoor dat het kunstmatig verhogen van die opkomst als ongewenst moet worden bestempeld, omdat die contraproductief uitwerkt op legitimiteit.

4.3. HET VERKLEINEN VAN HET ELECTORAAT

Uit de vorige paragrafen blijkt dat uit een analyse van het verband tussen deliberatie en opkomst volgt dat een oneindig groot kiezersvolk niet als een optimaal electoraat gezien moet worden en dat stembevorderende maatregelen niet bevorderlijk zijn voor legitimiteit. De opkomst verhogen is zodoende niet wenselijk, maar onbesproken is gebleven welke verdere consequenties daaruit getrokken moeten worden. Volgt uit het geanalyseerde verband wellicht dat het electoraat zelfs verkleind moet worden, bijvoorbeeld door middel van een kennistoets, dat kiezers die

gedelibereerd hebben een zwaarder stemgewicht verdienen of dat andere gevolgtrekkingen gemaakt moeten worden?

Als alleen wordt gekeken naar legitimiteit, is het optimale electoraat gelijk aan groep A. De stemmen die door groep C worden uitgebracht, zijn minder gericht op het algemeen belang en minder op kennis gebaseerd dan de stemmen van groep A, omdat groep C niet gedelibereerd heeft. Daardoor vervuult deze groep de uitslag en is de kans op een correcte beslissing kleiner. Daarom zou het beter zijn als deze groep kleiner wordt of verdwijnt, omdat dat automatisch betekent dat het gewicht van groep A toeneemt en daarmee de legitimiteit toeneemt.

Neem het voorbeeld van een kiezer die zijn gehele leven trouw één partij heeft gestemd, in nagedachtenis van zijn ouders. Zonder rekening te houden met partijprogramma's of de gevaren die het land bedreigen, brengt deze persoon zijn stem uit. Stel ook dat een andere kiezer besluit, daartoe aangemoedigd door bijvoorbeeld een financiële maatregel, om voortaan te stemmen en voor de komende twee decennia de keuze maakt om op één bepaalde partij te stemmen (en dat doet op grond van de goede *looks* van de partijleider). Dergelijke stemmen missen de basis van kennis en gerichtheid op het algemeen belang van een stem van een kiezer die wel gedelibereerd heeft, waardoor deze twee kiezers niet bijdragen aan legitimiteit.

Wat moet er dan gebeuren om te voorkomen dat legitimiteit lijdt onder dergelijke kiezers? Een remedie die in de publieke opinie soms wordt voorgesteld is een kennistoets. Een dergelijke test, bijvoorbeeld met kennisvragen over het politieke bestel (zoals '*Hoeveel zetels heeft de Tweede Kamer?*'), zou dienen om kiezers met een groot kennisgebrek te kunnen weren uit de stembureaus. Eerder betoogde J.S. Mill dat intelligentie een reden was om mensen een zwaarder stemgewicht toe te kennen, een propositie die gerelateerd is aan de kennistoets (2002 [1861], 108 e.v.).

Ik betwijfel echter allereerst de validiteit van zo'n test en, ten tweede, zelfs als er een test zou bestaan die daadwerkelijk politieke kennis goed zou kunnen meten, wil het bezitten van dergelijke basale kennis niet per se zeggen dat de bewuste kiezer het algemeen belang vooropstelt in zijn keuze. De deliberatieve theorie veronderstelt wel dat meer kennis tot een betere beslissing leidt, maar het gaat dan niet om dit soort eenvoudige feitjes, maar om bewustheid van de problemen waar het land mee kampt en de mogelijke oplossingen. Een kennistoets vormt al met al geen accuraat middel om

kennis te testen en optimaliseert daarom de kans op een correcte beslissing niet.

Een andere remedie zou kunnen zijn om aan bepaalde stemmen een groter gewicht toe te kennen dan aan andere. Deze uitzondering op het *one man, one vote principle* is in verschillende landen toegepast, maar bijna altijd op grond van de hoeveelheid betaalde inkomstenbelasting (zie voor een voorbeeld van een dergelijk systeem Keller 2010, 7-10, over het *Dreiklassenwahlrecht* dat tot 1918 in Pruisen werd gehanteerd). Op die manier vormt een systeem met gewogen stemmen feitelijk een verzachte vorm van censuskiesrecht – kapitaal is geen voorwaarde voor stemrecht, maar zorgt wel voor meer macht (in het Pruisische voorbeeld telde een stem van iemand uit de hoogste klasse 17,5 keer zwaarder dan de stem van degenen die zich in de laagste klasse bevonden).

Een dergelijk systeem zou natuurlijk ook op de mate van deliberatie gebaseerd kunnen worden. Te denken valt bijvoorbeeld aan een groter gewicht van de kiezers die zijn komen opdagen bij *deliberation day* (in feite groep A). Ervan uitgaande dat kiezers die daar hun opwachting hebben gemaakt inderdaad een grotere kans hebben om een correcte keuze te maken, zou een groter stemgewicht voor deze groep de kans op een correcte uitkomst natuurlijk vergroten. Het zou bovendien een prikkel kunnen vormen voor kiezers om deel te nemen aan de *deliberation day*. Hoewel het niet zorgt voor de grootste kans op een correcte beslissing (want ook kiezers die niet hebben gedelibereerd hebben stemrecht), wordt de kans op de correcte optie omvangrijker door een groter stemgewicht van deze kiezers.

Desondanks zou ik niet willen pleiten voor het toekennen van verschillend stemgewicht op grond van het deliberatiecriterium. De bureaucratie die eraan verbonden zou zijn (aanwezigheidslijsten, verschillende stembussen, et cetera) zou nauwelijks te overzien zijn. Belangrijker bezwaar rust in het karakter van deliberatieve bijeenkomsten. Die kunnen alleen slagen als alle deelnemers zo onbevangen mogelijk en uit vrije wil participeren. Als sommige deelnemers louter aanwezig zijn met het oog op het behouden of verwerven van een zwaarder stemgewicht, hebben zij niet alleen zelf niet waarlijk gedelibereerd, maar zorgen zij er zelfs voor dat het algehele niveau daalt. Dat geldt nog sterker voor algehele uitsluiting van de groepen B en C, omdat er dan nog een sterkere prikkel bestaat om alleen met het oog op het stemrecht deel te nemen aan bijvoorbeeld *deliberation day*. Een verschillend stemgewicht en algehele

uitsluiting zijn dus contraproductieve maatregelen en verdienen geen steun.

5. Sleutelen aan opkomst

5.1. DE GEVOLGEN VOOR NORMATIEVE LEGITIMITEIT

Om de effecten van het verhogen van de opkomst of het verkleinen van het electoraat op legitimiteit inzichtelijk te maken, is het nuttig om een onderscheid te maken tussen normatieve en descriptieve legitimiteit. Zoals later zal blijken, kan een en dezelfde maatregel tegelijkertijd een positief effect hebben op normatieve legitimiteit en een negatief effect hebben op descriptieve legitimiteit (en vice versa). Door een onderscheid te maken tussen beide concepten van legitimiteit kunnen beide effecten worden geanalyseerd.

Door opkomst kunstmatig te verhogen, neemt de normatieve legitimiteit af. Dat komt doordat een groter gedeelte van het electoraat in dat geval niet heeft gedelibereerd, en dus de beslissing niet heeft gebaseerd op een open discussie met andere burgers. Van deze groep is de keuze niet gericht op het algemeen belang en berust minder op wetenschappelijke kennis. De kans dat de uiteindelijke democratische beslissing correct is neemt af doordat het relatieve gewicht van de groep die wel gedelibereerd heeft minder groot is. De normatieve legitimiteit is al met al niet gebaat bij het verhogen van de opkomst, maar neemt juist af.

De normatieve legitimiteit kan wel stijgen als het electoraat verkleind wordt. Zoals eerder betoogd is het niet realistisch om een dergelijk effect te verwachten van een kennistoets. Wel kan het verbinden van prikkels aan deliberatie daarvoor zorgen. Als het gaat om een groter stemgewicht voor mensen die gedelibereerd hebben, leidt dat er allereerst toe dat het relatieve gewicht van deze groep toeneemt, zodat de kans groter wordt dat de correcte beslissing prevaleert. Ook is het aannemelijk dat dit een prikkel zal vormen voor mensen om te gaan delibereren, zodat een groter gedeelte van het electoraat heeft gedelibereerd. Dit heeft echter een keerzijde, omdat de groep die louter deelneemt aan het deliberatieve proces vanwege deze prikkel, kan zorgen voor verstoring van bijvoorbeeld een *deliberation day*. Mits deze laatste groep onoprechte deelnemers beperkt blijft, kan een gedifferentieerd stemgewicht zorgen voor een hogere normatieve legitimiteit.

Het bezwaar van verstoring van het deliberatieve proces geldt nog sterker als deelname daaraan geldt als voorwaarde voor stemrecht. In dat geval neemt waarschijnlijk een grote groep alleen deel om het stemrecht te verwerven, zonder dat deze mensen echt willen delibereren. Gegeven de natuur van deliberatie, waarbij juist een open en proactieve houding cruciaal is, zal dit ervoor zorgen dat het deliberatieve systeem haar gunstige werking verliest, waardoor de normatieve legitimiteit daalt. Juist met het oog op het deliberatieve systeem en normatieve legitimiteit moet het ook voor groepen die niet hebben gedelibereerd mogelijk blijven om te stemmen.

5.2. DE GEVOLGEN VOOR DESCRIPTIEVE LEGITIMITEIT

Het verhogen van de opkomst is dan wel nadelig voor de normatieve legitimiteit, maar kan positief ervaren worden door de bevolking. Een hogere opkomst geeft een regering een groter draagvlak, hetgeen een positief effect kan hebben op het *Legitimitätsglaube* van de burgers. Er vallen echter vraagtekens te zetten bij de kracht van dit effect, omdat te betwijfelen valt of het vertrouwen van burgers echt sterk stijgt ingeval van een hogere opkomst. Het effect op de descriptieve legitimiteit wordt bovendien gecompenseerd door de daling van de normatieve legitimiteit die optreedt.

In het voorafgaande hebben we gezien dat een differentiatie van het stemgewicht normatieve legitimiteit zou doen stijgen, mits er geen verstoring van het systeem plaatsvindt door een influx van burgers die alleen vanwege deze prikkel deelnemen. De descriptieve legitimiteit zou echter kunnen dalen door het systeem, omdat er naar alle waarschijnlijkheid grote weerstand zou bestaan in de samenleving tegen het loslaten van de gelijke waarde van iedere stem. De signaalwerking, dat de ene stem zwaarder telt dan de andere, zou de descriptieve legitimiteit geen goed doen. Die daling van descriptieve legitimiteit zou zeker optreden als besloten wordt om een groot gedeelte van de bevolking het stemrecht te ontzeggen totdat zij kunnen aantonen gedelibereerd te hebben.

Op grond van descriptieve legitimiteit kleven dus grote bezwaren aan het verkleinen van het electoraat. Wat moet er met het oog op legitimiteit dan gebeuren met de burgers die wel gestemd hebben, maar niet gedelibereerd? Het antwoord op die vraag kan enigszins teleurstellend toeschijnen: niets. Uiteraard moet alles op alles worden gezet om ervoor te zorgen dat juist deze groep deelneemt aan het deliberatieve proces,

zodat de legitimiteit van de uiteindelijke verkiezingsuitslag stijgt. Het instellen van een *deliberation day* kan een stimulus vormen voor de mate van deliberatie en is daarmee een middel om de legitimiteit te vergroten. Via het sneeuwbaaleffect zou het zelfs mensen die niet stemmen en delibereren kunnen aanzetten om deel te nemen en daarmee opkomst kunnen verhogen zonder afbreuk te doen aan legitimiteit.

Een ideale opkomst zou bestaan uit alle kiesgerechtigde burgers, die allen vooraf gedelibereerd hebben. In de praktijk is dat op dit moment niet het geval, omdat opkomsten vaak hoog zijn, maar slechts een beperkt gedeelte van de kiezers gedelibereerd heeft. Een lagere opkomst die slechts bestaat uit burgers die gedelibereerd hebben, zou met het oog op legitimiteit beter zijn. Een lager stemgewicht of uitsluiting voor burgers die niet delibereren heeft echter negatieve gevolgen voor legitimiteit in de normatieve en descriptieve zin, omdat het deliberatieve proces waarschijnlijk verstoord wordt en er waarschijnlijk weerstand zal bestaan tegen uitsluiting. Theoretisch zou het dus wenselijk zijn als de burgers die niet gedelibereerd hebben thuisblijven, maar in de praktijk bestaan er geen methodes die dat kunnen verwezenlijken zonder legitimiteit te schaden. Noodzakelijkerwijs moet de aandacht daarom gericht worden op het aanwakkeren van deliberatie, bijvoorbeeld door het instellen van een *deliberation day*, zodat toch legitimiteit verhoogd kan worden.

6. Conclusies

De relatie tussen opkomst, deliberatie en democratische legitimiteit is niet, zoals conventioneel gedacht wordt, een relatie tussen twee concepten die allebei de basis kunnen vormen van legitimiteit. Hoewel zowel opkomst als deliberatie noodzakelijk zijn voor een legitieme democratische beslissing, zorgt een hogere opkomst niet per se voor een hogere legitimiteit, integendeel, legitimiteit kan juist dalen door een hogere opkomst. Een hogere mate van deliberatie zorgt daarentegen wel per definitie voor hogere legitimiteit.

Een van de belangrijkste conclusies die daarom getrokken moet worden uit deze scriptie is dat de eenzijdige focus op de wenselijkheid van het verhogen van de opkomst verlaten moet worden. Het verhogen van de opkomst is vanuit het oogpunt van legitimiteit namelijk niet per se begerenswaardig, omdat er waarschijnlijk meer kiezers

naar de stembus zullen komen die niet gedelibereerd hebben. Aangezien het aannemelijk is dat deze groep kiezers én minder kennis bezit én het algemeen belang minder meeweegt dan kiezers die wel gedelibereerd hebben, zorgt een influx van deze groep niet voor een grotere, maar voor een lagere normatieve legitimiteit. Met het oog op normatieve legitimiteit moet deze groep niet worden aangemoedigd om te stemmen: laat ze liever thuisblijven!

De bestaande eenzijdigheid in de opkomstliteratuur die op dit moment bestaat, moet zodoende verruimd worden voor een visie die het belang van deliberatie voor legitimiteit in ogenschouw neemt. Belangrijker dan het opkomstpercentage is de mate van deliberatie en de aandacht die de kiezers hebben besteed aan het algemeen belang in plaats van aan hun persoonlijke deelbelangen. Opkomstverhogende maatregelen zijn uit den boze, omdat die er voor kunnen zorgen dat *random votes* de uitslag vervuilen en onwetende kiezers uiteindelijk zorgen voor een uitslag die niet in het algemeen belang is. Een volledige opkomst is in tegenstelling tot de voorspellingen van het Condorcet-theorema niet optimaal, tenzij iedere stemgerechtigde burger gedelibereerd heeft over de te nemen beslissingen.

De aandacht die op dit moment bestaat voor stembevorderende maatregelen en een stemplicht als middelen om legitimiteit te laten stijgen kan al met al beter verlegd worden naar het aanmoedigen van deliberatie. Zodra verkiezingen niet langer beschouwd worden als een aggregatiemiddel, maar als een instrument om de *volonté generale* te articuleren, kan het algemeen belang prevaleren. Het instellen van deliberatieve systemen kan daar een substantiële bijdrage aan leveren en verdient dan ook meer academische steun dan heden ten dage het geval is. Daarbij is het met name noodzakelijk dat de groep huidige kiezers die wel stemt maar niet delibereert, aangemoedigd wordt om deel te nemen aan het deliberatieve proces, omdat juist door hun deelname aan de verkiezingen op dit moment de legitimiteit lager is dan mogelijk.

Een lagere opkomst met alleen maar kiezers die gedelibereerd hebben is voor normatieve legitimiteit beter dan een hogere opkomst waarbij ook burgers stemmen die niet gedelibereerd hebben. Zo'n opkomst zou bereikt kunnen worden door alleen stemrecht toe te kennen aan deelnemers van het deliberatieve proces, maar dat zou uiteindelijk contraproductief uitwerken voor de descriptieve en normatieve legitimiteit. Een ideaalscenario zou dus zijn als alleen mensen stemmen die gedelibereerd hebben,

maar er bestaan geen methoden die dit ideaalscenario verwerklijken zonder daarbij legitimiteit te schaden.

In concreto betekent dat voor het kiesrecht dat het, anders dan sommigen wellicht zouden verwachten op grond van dit betoog, niet verstandig is om het spiegelbeeld van de stemplicht te implementeren en van bepaalde groepen het stemrecht te devalueren of aan hen te ontzeggen. Legitimiteit kan wel stijgen door het aanwakkeren van deliberatie, bijvoorbeeld door het instellen van een deliberatief systeem, omdat dan te verwachten valt dat een gedeelte van de burgers die niet hebben gedelibereerd wordt meegetrokken in het deliberatieve enthousiasme – een doorsijpeleffect van het deliberatieve systeem.

Deliberatieve democratie is niet alleen mooi in filosofische verhandelingen, maar ook praktisch te implementeren. Het is namelijk geenszins een relikwie uit de antieke tijd, maar kan juist in een tijd van technologische vooruitgang worden toegepast. Hoewel het beter is voor legitimiteit als burgers die niet delibereren niet stemmen, kan dat niet verwezenlijkt worden zonder legitimiteit alsnog te schaden. Daarom moet alles op alles gezet worden om ervoor te zorgen dat een zo groot mogelijk gedeelte van het electoraat gedelibereerd heeft. De kern van democratie is namelijk niet te vinden in het verhaal van een kiezer die verklaart alleen voor zichzelf op te komen, maar in het relaas van een burger die tijdens een deliberatieve bijeenkomst stelt *'I was wrong'* (Ackerman & Fishkin 2002, 13) en zijn stemkeuze aanpast op grond van het algemeen belang.

7. Bibliografie

- Ackerman, B. & Fishkin, J. 'Deliberation Day' in *Journal of Political Philosophy* vol. 10 (2)(2002), pp. 129-152; ook te vinden in Fishkin, J. & Laslett, P. (eds) *Debating Deliberative Democracy*. Edinburgh: Blackwell Publishing Ltd. 2003. (Zie pp. 7-30).
- Arendt, H. *The Human Condition*, Chicago: University Press. 1958.
- Birch, S. *Full Participation: A Comparative Study of Compulsory Voting*. Manchester: University Press. 2009.
- Black, D. *The Theory of Committees and Elections*. Cambridge: Cambridge University Press. 1963.
- Cohen, J. 'Democracy and Liberty' in Elster, J. (ed) *Deliberative Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press. 1998. (Zie pp. 185-231).
- Condorcet, J. "'Essai sur l'application de l'analyse á la probabilité des décisions rendues á la pluralité des voix", via <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k417181.11785>].
- Constant, B. *Principles of Politics Applicable to all Governments*. Indianapolis: Liberty Fund. 2003 [1815].
- Constant, B. 'The Liberty of the Ancients compared with that of the Moderns' in Fontana, B. (ed) *Political Writings*, Cambridge: University Press. 1988. (Zie pp. 309-328, dit gedeelte is gebaseerd op een college uit 1819, maar sommige citaten zijn letterlijk te vinden in Constants *Principles of Politics*).
- Fearon, J. 'Deliberation as Discussion' in Elster, J. (ed) *Deliberative Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press. 1998. (Zie pp. 44-68).
- Franklin, M. *Voter Turnout and the Dynamics of Electoral Competition in Established Democracies since 1945*. Cambridge: University Press. 2004.
- Gehrlein, W. 'Condorcet's Paradox', in *Theory and Decision* vol. 15 (2)(1983), pp. 161-197.
- Habermas, J. *Legitimation Crisis*. Boston: Beacon. 1975
- Habermas, J. *Between Facts and Norms*. Cambridge: MIT Press. 1996.
- Habermas, J. *Between Naturalism and Religion*. Cambridge: Polity. 2008.
- Hill, L. 'Compulsory Voting: Residual Problems and Potential Solutions' in *Australian Journal of Political Science* vol. 37 (3)(2002), pp. 437-455.
- Hill, L. 'Low Voter Turnout in the United States: is Compulsory Voting a Solution?' in *Journal of Theoretical Politics* vol. 18 (2)(2006), pp. 207-232.
- Keller, L. *Das Dreiklassenwahlrecht in Preußen: Entstehung, Funktionsweise und Auswirkungen*. München: Grin Verlag. 2010. Met name pp. 7-10 zijn van belang.
- Krosnick, J. & Miller, J. 'The impact of candidate name order on election outcomes', in *Public Opinion Quarterly* vol. 62 (3)(1998), pp. 291-330.

- Lijphart, A. 'Unequal Participation: Democracy's Unresolved Dilemma', in *American Political Science Review* vol. 91 (1)(1997), pp. 1-14.
- List, C. & Goodin, R. 'Epistemic Democracy: Generalizing the Condorcet Theorem' in *Journal of Political Philosophy* vol. 9 (3)(2001), pp. 277-306.
- Manin, B. 'On Legitimacy and Political Deliberation' in *Political Theory* vol. 15 (1987), pp. 338-368.
- Mill, J.S. *Considerations on Representative Government*. Gevonden via <http://www2.hn.psu.edu/faculty/jmanis/jsmill/considerations.pdf>. 2002 [1861].
- Mutz, D. 'Is Deliberative Democratic Theory Falsifiable?' in *Annual Review of Political Science* vol. 11 (2008), pp. 521-538.
- Parkinson, J. *Deliberating in the Real World: Problems of Legitimacy in Deliberative Democracy*. Oxford: University Press. 2006.
- Peter, F. *Democratic Legitimacy*. New York: Routledge. 2009.
- Ryfe, D. 'Does Deliberative Democracy Work?' in *Annual Review of Political Science* vol. 8 (2005), pp. 49-71.
- Saunders, B. 'The Democratic Turnout 'Problem'', in *Political Studies* vol. 60 (2012), 306-320.
- Teixeira, R. *The Disappearing American Voter*. Washington: Brookings. 1992.
- Watson, T. & Tami, M. *Make Voting Compulsory*. Londen: Fabian Society. 2001.